

KISEBBSÉGTUDOMÁNY.

Akkor vetődött fel Magyarországon először ez a kifejezés, amikor — egy jó évtizede — különböző kisebbségi intézetek létesítésének gondja foglalkoztatta az illetékeseket. A kifejezés fogalmi tartalmának meghatározása mindmáig várat magára, holott a megjelöléssel magával egyre többször találkozunk. Ez még nem volna kiheverhetetlen baj, hiszen konkrét tartalom nélküli kifejezésekben, jeligékben, sőt jelmondatokban alig volt gazdagabb kor valaha, mint a mai. Nagyobb baj az, hogy e meghatározatlan tudomány, vagy műfaj fejlesztésére, gondozására, magyarázatára, tanítására immár intézmények is létesültek s ezek programjaik megállapításánál a legteljesebb bizonytalansággal küzködnek.

A fogalomkör egyes ágaira már vannak konkrét képze-
teink: így ismerünk kisebbségi jogot (külön a nemzetközi jog egyik fejezeteként s külön mint egyes államok közjogának egy részét); a nemzetiségek története is külön szempontú fejezetét adja Középeurópa történetének s az utóbbi időkben ez a tárgykör eléggé művelt; van kisebbségstatisztika; beszélhetünk a vegyes nemzetiségű államokban határozott tartalmú kisebbségpolitikáról; bizonyos, hogy a felvetett fogalomkör keretében külön hely fogja megilletni a kisebbségek néprajzát, településföldrajzát; a politikai és katonai földrajzban a kisebbségek helyzete szintén különálló problémakomplexumot jelent; újabban néhány érdekes tanulmányt olvashatunk a kisebbségi létről, mint általános szociológiai problémáról... és így tovább.

Azoknak az intézményeknek szervezésénél, amelyeknek feladatául a kisebbségi kérdéssel tudományos síkon való foglalkozást szánták, a fent felsorolt tudományágak művelése több-kevesebb részletességgel mind szerepelt, de mindezek mellett állandóan jelentkezett egy további szükséglet gyakorlati irányban. Jelentős szószólói akadtak mindig annak a felfogásnak, hogy a kisebbségi kérdés tanulmányozása nem merülhet ki egyes ismeretágakban való szakszerű tájékozódásban; a kisebbségi élet különféle jelenségeit egy egységes képpé kell összefogni, sőt e helyzetkép birtokában a kisebbségi sors öntudatos irányítására alkalmas elveket és tanulságokat megállapítani. Ezekből a szükségletekből adódnak aztán a másodlagos követelmények: így a kisebbségi információs és sajtószolgálat kiépítése; a kisebbségi szervezkedés és küzdelemtechnika gyakorlati tanainak terjesztése; a publikációs tevékenység és pedig mind tudományos, mind népszerű irányban egyrészt a saját közvélemény felvilágosítására, másrészt más országok és nemzetek tájékoztatására és befolyásolására.

Mindez tökéletlen vázlata annak, amit a kisebbségtu-

domány gyűjtőneve alatt azok, akik e kérdésekkel komolyabban foglalkoznak, érteni szoktak. Vannak aztán olyan használói e megjelölésnek, akik a maguk szerteágazó és semmiféle más tudományág által be nem fogadott dolgozataikat illetik a „kisebbségtudomány“ jólhangzó nevével. Meg kell állapítani azonban, hogy azok között sem alakult ki távolról sem egységes kép a fentebb felsorolt dolgok összetartozandóságának természetéről, akik a kisebbségi ügyek labirintusában műkedvelőknek nem mondhatók. Ma még tehát a kisebbségtudomány megjelölés egyszerűen csak mutatószava egy közelebbről pontosan meg nem határozott problémakörnek, melynek azonban szervesen összetartozó és jól elhatárolható tartalma nincs, minélfogva nem is lehet önálló, elméleti rendszerrel bíró tudományág megjelöléseként használni.

Igen fontos kérdés mármost az, vajjon van-e szükség ilyen különböző területeket átfogó, különleges szempontú tudományra? Az erre a kérdésre adott felelet egyúttal döntő fontosságú a kisebbségi kérdéssel foglalkozó intézmények szervezeti kiépítésére és munkaprogramjának megállapítására vonatkozólag.

Tudománybölcseleti alapon alig képzelhető el egységes új tudományág elkülönítése a fent körülírt tartalommal. Hiányzanak hozzá: az anyag szerves összetartozósága; a témakör világosan megállapítható határai; a kutatásra egységes és mindenütt érvénnyel bíró módszerek; még kevésbé vonhatók le általános érvényű törvényszerűségek. De különben is, az egyes ismeret- és tudományágaknak kisebbségi szempontból való felhasználása, kibővítése, továbbfejlesztése terén még olyan sok a tennivaló, hogy egyelőre alig álmodozhatunk arról, hogy e különleges szempontból kifejlesztett részeket kiemelve és összekapcsolva, új tudományágnak vehessük meg alapját. Egyszerű gyakorlati tények is akadályai ennek az elkülönítésnek. A kisebbségi kérdés valamely ágának szakképzett művelője sokkal inkább lesz — és kell lennie — tudós az illető tudományágban, mint a kisebbségi kérdésben általában. Az aki az összes ismeretágakat összefogja, egyrészt egységes kép nyerése, másrészt a tervszerű cselekvés irányítása érdekében, semmiképen sem fogja a „tudós“ lelki habitusát viselni, sokkal inkább a politikusét. Hiszen maga a kisebbségi lét — úgy ahogy azt ma értelmezik — politikai fogalom. Tanulmányozásakor sohasem elméleti igazságok keresésén van a hangsúly, hanem ismeretek és tapasztalatok szerzésén gyakorlati akciók számára. Emellett csak az oktatás és nevelés terén kap komoly szerepet és pedig nemcsak a tanulóifjúság, hanem a közvélemény irányában is.

Ha pedig ez így van, akkor a kisebbségi intézetek feladata a kisebbségi ügy körébe vágó szakismereteknek gyűjtése és rendszerezése lesz, elsősorban a szakemberek tovább-

képzése és az általános nevelés, oktatás céljából. Erre a feladatra főképp az egyetemek mellett létesített intézetek lehetnek alkalmasak. A másik faja a kisebbségi ügyek tanulmányozására létesült intézményeknek az, amely az ismeretanyagot elsősorban a gyakorlati politika tájékoztatása és a tennivalók helyes megállapítása céljából gyűjti s ezen szempontból dolgozza is fel. A különböző irányú intézmények anyaga nagyjából ugyanaz s ezért — gazdaságosság szempontjából — az anyaggyűjtést össze lehetne kapcsolni, a feldolgozás és felhasználás módja azonban különböző.

Az oktató jellegű intézetek feladata az, hogy összegyűjtsék mindazon szaktudományok művelőit, akiknek munkaterülete a kisebbségi kérdés tárgykörébe vág, ösztönzést és teret adjanak arra, hogy e speciális ismereteiket a szakköröknek és a köznek tudomására juttathassák. Egyáltalán nincs tehát szó itt egy különálló tudomány műveléséről. Elsősorban szervezés ez, harmonizálás; ember- és témaismeret az, amire itt legfőképpen szükség van.

Ki kell itt térni a külföldi kisebbségi intézetek példájára is, e téren ugyanis igen sok téves felfogást kell még kiküszöbölni. Általános szokás nálunk, hogy a kisebbségi viszonyok magyar vonatkozású tanulmányozásánál más országok szervezeteire, intézményeire hivatkoznak, mint nagyszerű példákra és hasonló intézetek szervezését követelik nálunk. Igen vonzó leírásokat olvashatunk ez intézmények csodálatos szervezetéről, munkaprogramjáról, felszereltségéről. Sajnos, gyakori szépséghibája ezeknek a leírásoknak az, hogy éppen nem lényeges teljesítményeket emelnek ki, mint utánczaradokat. Az egyes nemzeti kisebbségek eltérő helyzetéből és viszonyaiból következik, hogy a kisebbségi intézetek mindenhol más és más célkitűzéssel, munkaprogrammal dolgoznak. Németországban — ezt az országot emlegetik legtöbbször példaképen — nem egy és nem néhány intézmény foglalkozik a külföldön élő német kisebbségek ügyeivel, hanem az intézményeknek, szervezeteknek, hivataloknak, tanszékeknek sorozata. Nem lehet az egész munkát egy intézmény keretébe szorítani s nem lehet a különböző anyagot feldolgozó, különböző célkitűzéssel dolgozó intézmények két még csak azonos szervezettel sem ellátni. Egyik szervezet nem példaképe a másiknak. Még kevésbé lehet példaképe egy más ország hasonló szervezetének.

Magyarországon elsőrendű gondot kell fordítani arra, hogy az országalkotó nemzet közel 1/3 részét kitevő kisebbségi magyarság ügyeit állandóan figyelemmel kísérjük. Feladatunknak kell vallanunk a Duna-középmédecében közös életterületen velünk együttlakó más nemzetiségek viszonyainak tanulmányozását is, azaz a Kárpátmedence területén fo-

lyó életet a maga teljességében. Létre kell hozni és működésben keli tartani mindazon intézményeket, amelyek az erre vonatkozó adatgyűjtést és anyagfeldolgozást végzik. Az általános berendezkedésnél fel kell használni mindazokat a tanulságokat, amelyeket hasonló célkitűzéssel működő külföldi intézmények nyújtanak. A technikai felszerelés és munkamódszer tekintetében is sokat lehet tanulni más intézményektől. Ezentúl azonban: a programban, anyagmegválasztásban, célkitűzésekben idegen példák után menni nem tanácsos és nem is lehet. A mi kisebbségi ügyeink és feladataink semmiféle más nemzet vagy nemzetiség hasonló ügyeivel és feladataival nem azonosak. Az e téren mutatkozó szükségletek ellátására csakis sajátos, kifejezetten a magyar feladatok és célok munkálására hivatott szervezeteket létesíthetünk és tarthatunk fenn. Ehhez természetesen elsősorban ismernünk kell pontosan a magunk helyzetét és helyes politikai érzékkel kitűzni a feladatokat.

Ha mármost magunk köré tekintünk s azt keressük, vajjon hazánkban létrejöttek-e azok a szervezetek és intézmények, melyek nemzetünknek a kisebbségi kérdés terén ellátandó feladatait vannak hivatva megállapítani, előkészíteni és teljesíteni, megállapíthatjuk, hogy szervezetekben nincs hiány. Egyes feladatkörök ugyan nincsenek még ellátva, mások viszont tökéletlenül. Azonban ezek olyan hézagok, melyeknek betömése nem tartozik a legnehezebb feladatok közé. Különben is, ilyen hézagok a feladatok és célkitűzések időközi — szükségzerű — módosításai folytán gyakorta támadnak a legtökéletesebb berendezkedés mellett is.

Sokkal nagyobb baj az intézményeknek tervszerűtlen működése és az együttműködés szinte teljes hiánya. Ennek a hibának a kiköszörülése azonban igazán nehéz feladat s a mi sajátos magyar viszonyaink ismeretében szinte megoldhatatlannak látszik. Amennyire indokolja az intézmények különféleségét a feladatok sokfélesége, éppen annyira parancsoló szükség a sokféle folyó munkában a tervszerűség és a helyes — a legfőbb szempontoknak megfelelő — munkamegosztás. Nem a „kisebbségtudomány“ önálló művelése a feladata az egyes kisebbségi intézeteknek, hanem a kisebbségi kérdés valamely — még ellátatlan — részének tanulmányozása, feldolgozása. Arra nézve, hogy ez a választott rész mi legyen, döntő a rendelkezésre álló emberanyag, annak felkészültsége, a munkaterülethez való hozzáférhetőség és a megfelelő anyagi fedezet. Mindezek előtt azonban szükséges alaposan ismerni a hasonló rendeltetésű többi intézmény működését, a munkaprogramot velük közösen megállapítani s a végrehajtásban is egymással állandóan érintkezésben lenni.

Ma ettől az állapottól mérhetetlen messzeségben va-

gyünk. Hozzá tegyem-e ehhez, hogy — bár e bajok már szinte mindenki előtt ismertek — napjainkban sem látunk haladást egy egészségesebb állapot felé. Bármilyen nagynak ismerjük is el a dolgok meglevő állapotában rejlő tehetetlenségi nyomaték súlyát, bármennyire tekintettel vagyunk is mindazokra az általános és különös érdekekre, melyek méltán nehezítik meg a kibontakozást s legyünk bár teljesen meggyőződve afelől, hogy ilyen nagyszabású teendők végrehajtásához idő, hosszú idő kell: mégis az az érzésünk, hogy ez a hosszú idő is lejáróban van és erélyes, okos lépések sorozatának megkezdése halaszthatatlan.

Rónai András dr.

¹⁾ A disszimilációnak a német irodalomban szokásos másik értelmével itt nem foglalkozunk.